

Asia: VN/5969/2019

Selvitys ei-kaupallisen sijaissynnytyksjärjestelyn sallimisesta

Taustaselvitys

Määritelmät

-

Tieteellinen tutkimustieto

Olemassa olevan tutkimustiedon perusteella ei ole näyttöä siitä, että sijaissynnyttäjän psyykkinen vointi tai sijaissynnytyksen avulla syntyvän lapsen tasapainoinen kehitys vaarantuisi sijaissynnytykseen liittyen. Oikeusministeriön selvityksessä mainittujen tieteellisten tutkimusten ohella myös muissa sijaissynnytystä käsittelevissä tutkimuksissa on saatu saman suuntaisia tuloksia, joiden mukaan sijaissynnytyksen avulla syntyneiden lasten hyvinvoinnissa ei ole havaittu eroa lahjasoluhoidoilla tai ilman hedelmöityshoitoja alkunsa saaneisiin lapsiin verrattuna (Golombok ym., 2023). Perhemuoto ja vanhempien sukupuoli eivät myöskään ole lapsen hyvinvointia määrittäviä tekijöitä itsessään, vaan merkityksellisempää on vanhemmuuden laatu ja voimavarat (Fedewa ym., 2014; Golombok ym., 2016). Sijaissynnyttäjien psyykkinen vointi on ollut pääosin hyvä ja psykiatrisen oireilu raskauden aikana tai synnytyksen jälkeen harvinaista. Tämän on tulkittu osaltaan liittyvän kattavaan esiseulontaan ja psykologiseen neuvontaan ja tukeen (Parkinson ym., 1999), mikä korostaa psyykkisten tekijöiden asianmukaisen arvioinnin ja tuen varmistamisen tärkeyttä.

Sijaissynnytyks Suomessa

-

Sijaissynnytyksiä koskeva kansainvälinen lainsäädäntö

-

Kansallinen malli

Rinnasteiset sääntelymallit

Sijaissynnytyksjärjestelyissä on Oikeusministeriön selvityksessä mainittujen adoptioiden ja hedelmöityshoitojen osana rinnasteisuutta erityisesti lahjoitetuilla sukusoluilla tehtäviin hedelmöityshoitoihin, joskin sijaissynnytyksessä on sen lisäksi vielä laajemmin huomioitavia tekijöitä.

Lahjasoluhoidojen osalta nykyinen lainsäädäntö määrittää, että hoitoa saavalle tulee antaa sekä oikeudellista että psykologista neuvontaa syntyvän lapsen lahjasolustaantoon liittyen (hedelmöityshoitolaiki, 2 luku 9 §). Nykyisiä käytäntöjä sekä adoptioneuvonnan että psykologisen lahjasoluneuvonnan osalta kannattaisi hyödyntää pohjana, jolle rakentaa sijaissyntyysjärjestelyjen psykologista neuvontaa. Neuvonnan tulisi toteutua ensisijaisesti sijaissyntyysjärjestelyistä vastaavalla palveluntarjoajalla työskentelevän psykologin toimesta, jotta voitaisiin saada kattavasti tarvittavat esitiedot käyttöön päätöksenteon tueksi sekä taata riittävä asiantuntemus arvioida, neuvoa ja tukea järjestelyn kaikkia osapuolia sijaissyntytykseen liittyvissä olennaisissa psyykkisissä tekijöissä.

Sijaissyntyysjärjestelyiden valvonta

Ennakollinen valvonta on perusteltua kaikkien sijaissyntyysjärjestelyn osapuolten kannalta; näistä lapsen edun huomiointi on erityisen tärkeää, sillä syntymättömän lapsen etua ei välttämättä kukaan muu osapuoli aja. Toiminnan aloittaminen vain julkisella sektorilla lisäisi valvonnan tosiasiallisen toteutumisen mahdollisuutta. Lapsen oikeus tietoon omasta alkuperästään sekä oikeus hyvään elämään ja kasvuun on turvattava.

Aiottuja vanhempia koskevat edellytykset

Tutkimustieto erilaisista perhemuodoista huomioiden sijaissyntyysjärjestely tulisi mahdollistaa niin nais-miespareille, samaa sukupuolta oleville pareille kuin itsellisille henkilöille sukupuolesta riippumatta. Kattava psykologinen neuvonta ja tuki aiotuille vanhemmille ja mahdollisille perheen muille lapsille erityisesti ennen järjestelyyn ryhtymistä, mutta myös prosessin aikana ja raskauden jälkeen, on erittäin tärkeää, jotta syntyvän lapsen etu voidaan turvata. Yksin lasta toivovien henkilöiden osalta on varmistettava riittävä sosiaalinen tuki ja verkosto, omat voimavarat ja kyky vanhemmuuteen, jotta vanhemmuuden voimavarat ovat riittävät. Aiottuja vanhempia koskevissa edellytyksissä on tärkeää määrittää selvästi, millä perusteilla sijaissyntyysjärjestely voi olla mahdollinen (esim. vain tilanteissa, joissa henkilöllä tai parin kummallakaan osapuolella ei ole lääketieteellisistä/somaattisista/terveydellisistä syistä mahdollista kantaa raskautta). Muussa tapauksessa on vaarana, että psyykkisistä tekijöistä johtuvat syyt (esim. psyykinen kyvyttömyys/haluttomuus altistaa kehoa raskaudelle tai synnytykselle) johtavat hankaliin tilanteisiin, joiden selvittely vie huomattavasti resursseja.

Sijaissyntyttäjää koskevat edellytykset

Kattava psykologinen neuvonta ja tuki sijaissyntyttäjälle, tämän mahdolliselle puolisolille sekä perheen lapsille erityisesti ennen järjestelyyn ryhtymistä, mutta myös raskauden aikana ja synnytyksen jälkeen, on erittäin tärkeää, jotta sijaissyntyys ei aiheuttaisi psyykkistä kärsimystä sijaissyntyttäjälle itselleen tai hänen läheisilleen. Sijaissyntyttäjän psyykkisen voimien tukeminen raskausaikana ja synnytyksen jälkeen tulee turvata esim. määrättyillä minimimäärillä psyykkisen tuen käyntejä (psyk. ammattilaisella) samalla sijaissyntytystä järjestävällä palveluntarjoajalla.

Muut hoidon edellytykset

Sekä sijaissyntyttäjän että aiottujen vanhempien oikeudet ja velvollisuudet tulisi olla tarkoin määritellyt sopimuksessa ennen hedelmöityshoitojen aloittamista. Näissä tulisi huomioida sekä yleiset, kaikkia koskevat ehdot (esim. sijaissyntyttäjän oikeus raskaudenkeskeytykseen terveydellisistä syistä) että mahdolliset tapauskohtaiset määritykset (esim. ensisijaisen synnytystavan valinta, synnytyksessä läsnäolijat, imetys tai rintamaidon pumppaaminen synnytyksen jälkeen). Sopimus tulisi tehdä hedelmöityshoitoja antavan palveluntarjoajan kanssa ja avulla

oikeudellisen ja psykologisen sijaissynnytysneuvonnan jälkeen, jotta kaikilla osapuolilla olisi päätöksenteon tueksi riittävästi tietoa tulevasta prosessista ja siihen mahdollisesti liittyvistä haasteista. Sopivan sijaissynnyttäjän löytämisen tulisi olla ensisijaisesti aiottujen vanhempien vastuulla. Sekä sijaissynnyttäjän että aiottujen vanhempien soveltuvuus järjestelyyn tulisi kuitenkin varmistaa palveluntarjoajan toimesta kattavien lääketieteellisten ja psykologisten arvioiden pohjalta.

Raskauden kulku ja lapsen syntymä

Sijaissynnytyjärjestelyn osalta on varsin ongelmallista, että vanhemmuuslain mukaan lapsen äiti on se, joka on synnyttänyt lapsen. Kiintymyssuhteen muodostumisen näkökulmasta sijaissynnytyksessä tulisi olla selvästi määritelty, kuka tai ketkä lapsen vanhemmat tulevat olemaan, eli että aiotuista vanhemmista tulee sopimuksen mukaisesti lapsen vanhemmat tämän synnyttyä. Tämän tulisi toteutua riippumatta siitä, muuttaako sijaissynnyttäjä mielensä prosessin aikana tai siitä, millainen lapsi syntyy (esim. keskonen tai sairas). Aiottujen vanhempien kiintymyksen syntymistä lapseen tulisi tukea jo raskauden aikana. Käyttämällä vain muita kuin sijaissynnyttäjän omia sukulouja vähennettäisiin riskiä sille, että sijaissynnyttäjä ei haluaisikaan luopua synnyttämästään lapsesta. Myös kattavalla psykologisella arviolla, neuvonnalla ja tuella jo ennen hoitojen aloittamista sekä raskauden aikana pyrittäisiin minimoimaan em. riskiä.

Korvaukset sijaissynnytyjärjestelyistä

-

Vanhemmuuden vahvistaminen ja jälkikäteinen tuki

Aiottujen vanhempien suhteen muodostumista lapseen tulisi tukea sekä raskauden aikana että sen jälkeen. Tukea tulisi tarjota systemaattisesti, esim. minimimäärällä psyykkiseen hyvinvointiin ja perheen vuorovaikutukseen keskittyvää tapaamista

Ehdotuksen vaikutukset

Ei-kaupallisen sijaissynnytyksen salliminen Suomessa lisäisi kansalaisten yhdenvertaisuutta mahdollistamalla lapsen saamisen myös niille, jotka eivät voi kantaa raskautta tai synnyttää. Nykytilanteessa lapsen saaminen on hedelmöityshoitojen avulla mahdollista nais-miesparien lisäksi naispareille ja itsellisille naisille. Hoitamalla vain itsellisiä naisia ja epäämällä itsellisten miesten mahdollisuudet saada hoitojen avulla lapsi lisätään yhteiskunnan epätasa-arvoa, sillä itsellisten miesten mahdollisuudet löytää sopiva kumppani, jonka kanssa saada lapsi, eivät pelkästään jää huomiotta vaan pienenevät itsellisten naisten saadessa toivomansa lapset hoitojen avulla yksin. Sijaissynnytyksen salliminen kohentaisi tältä osin selvästi yhdenvertaisuutta.

Asianmukaisen arvioinnin, neuvonnan ja tuen järjestäminen on välttämätöntä ja edellyttää riittävien lisäresurssien allokoimista sijaissynnytystoimintaan. Resurssit on turvattava prosessin kaikkiin vaiheisiin (ennen hoitojen aloittamista, hoitojen ja raskauden aikana sekä synnytyksen jälkeen). Nykytilanteessa toiminta on suomalaisen sääntelyn ulottumattomissa muiden valtioiden vaihtelevien käytäntöjen alla, jolloin sijaissynnyttäjän, aiottujen vanhempien ja erityisesti syntyvän lapsen oikeuksien toteutumista ei voida valvoa

Muuta kansallisesta mallista

HUS Psykiatria kannattaa ei-kaupallisten sijaissynnytysten sallimista Suomessa sillä edellytyksellä, että järjestelyyn liittyvät käytännöt ja eri toimijoiden vastuut on tarkasti määritelty yllä olevat kommentit huomioiden.

Muuta

Muuta lausuttavaa

Tämä on HUS Psykiatrian lausunto, joka on tehty yhteistyössä asiaan perehtyneiden psykologien ja lääkäreiden kanssa ja on toimialajohtaja Jesper Ekelundin hyväksymä HUS Psykiatrian kannanotoksi.

Sailas Eila
HUS Kuntayhtymä - HUS Psykiatria